

Warszawa, 2.11.2011 ✓

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Irena LIPOWICZ

RPO-618851-IV/09/BB

00-090 Warszawa
Al. Solidarności 77

Tel. centr. 0 22 551 77 00
Fax 0 22 827 64 53

Pan

Krzysztof Kwiatkowski

Minister Sprawiedliwości

WARSZAWA

Szanowny Panie Ministrze,

W sprawach sądowych z zakresu prawa rodzinnego, badanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich, często pojawia się problem przewlekłości postępowania, przy czym przyczyną tej przewlekłości jest konieczność oczekiwania na opinię rodzinnego ośrodka diagnostyczno - konsultacyjnego (dalej: r.o.d.k.).

Opinia biegłych dotycząca sytuacji życiowej dziecka, w tym emocjonalnych relacji w rodzinie, a także jej ewentualnych deficytów opiekuńczych, wychowawczych i edukacyjnych, jest istotnym dowodem w większości spraw rodzinnych; sporządzenie opinii jest obowiązkowe w przeważającej części spraw toczących się na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r., nr 33, poz. 178 ze zmian. - zob. art. 25 § 1 i 2 ustawy). W niektórych sprawach (najczęściej rozwodowych) sąd decyduje o przeprowadzeniu dowodu z opinii r.o.d.k. już na etapie postępowania zabezpieczającego, gdy rozstrzyga o opiece nad dzieckiem na czas postępowania (art. 755 § 1 pkt 4 kodeksu postępowania cywilnego). Praktyka ta jest zrozumiała, gdyż konsekwencje - nawet tymczasowe - rozstrzygnięcia o opiece rodzicielskiej dla dalszych losów dziecka

mogą być bardzo istotne: w przypadku małoletnich dzieci, nawet kilkumiesięczna rozłąka z jednym z rodziców może zupełnie zmodyfikować relacje rodzinne. Orzeczenie o formie sprawowania opieki rodzicielskiej powinno być zatem rozstrzygnięciem optymalnym z uwagi na potrzeby emocjonalne i rozwojowe dziecka. Tymczasem właśnie opinia sporządzona przez r.o.d.k. „jest najbardziej wartościowym środkiem dowodowym, stanowiącym dla sądu pewne źródło informacji ze względu na jego charakter i fachowość osób sporządzających opinię” (Wanda Stojanowska, *„Dowód z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno - konsultacyjnego w sprawach o rozwód i jego wpływ na treść wyroku w świetle wyników badania aktowego”*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2001 r., s. 28).

Tak więc opinia psychologiczna (bądź psychologiczno - pedagogiczna), sporządzona przez specjalistyczny ośrodek, jest podstawowym narzędziem, za pomocą którego sąd ustala sytuację życiową dziecka i kształtuje jego relacje rodzinne. Niemniej jednak, skuteczność działania sądu rodzinnego w dużym stopniu zależy od sprawnego przeprowadzenia tego dowodu; obserwacja praktyki orzeczniczej wskazuje tymczasem na wielomiesięczne opóźnienia w diagnozie psychologicznej dziecka. Długotrwałe oczekiwanie na opinię r.o.d.k. jest tym zarzutem, który pojawia się bardzo często w skargach rodziców kierowanych do Rzecznika.

Do podobnych wniosków prowadzi lektura raportów z badań aktowych, sporządzonych przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, z pewnością znanych Ministrowi Sprawiedliwości, udostępnionych przez Instytut na prośbę Rzecznika Praw Obywatelskich. Badania dotyczące wykorzystania dowodu z opinii r.o.d.k. w postępowaniu sądowym zostały zaprezentowane w dwóch raportach: w powołanej wcześniej pracy Wandy Stojanowskiej *„Dowód z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno - konsultacyjnego w sprawach o rozwód... ”* z 2001 r. oraz w pracy Pawła Ostaszewskiego *„Opinia rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego w sprawach o ustalenie kontaktów dziecka z innymi osobami niż rodzice ”* z 2007 r. Wprawdzie od momentu wykonania badań upłynął pewien okres, analizowano akta spraw już prawomocnie zakończonych, niemniej jednak ustalenia poczynione w raportach trudno uznać za nieaktualne. W przeciągu ostatnich kilku lat system diagnozowania dzieci nie uległ znaczącym zmianom¹, jednocześnie można wskazać na zwiększony wpływ spraw rodzinnych do sądów².

¹ Liczba placówek, wyznaczonych przez Ministra Sprawiedliwości zarządzeniem z dnia 18 maja 2001 r. (Dz.Urz. MS nr 1, poz. 6), parokrotnie nowelizowanym, jest względnie stała, i wynosi około 60.

² Np. w 2001 r. do sądów okręgowych wpłynęło 78 163 sprawy o rozwód lub separację, w 2007 r.: 104 393 sprawy, w 2009 r. - 100 772 sprawy (dane statystyczne dostępne na stronach internetowych MS).

Wydaje się zatem, że obraz praktyki działania r.o.d.k., przedstawiony w powołanych badaniach, zachowuje aktualność - na to wskazują również akta spraw rodzinnych, badanych przez Rzecznika.

W świetle danych, zebranych w powołanych badaniach, opinia r.o.d.k. jest dowodem mającym bardzo duży wpływ na rozstrzygnięcie sprawy: w 86 % spraw badanych przez W. Stojanowską, orzeczenie sądu było zgodne z wnioskami biegłych (jednak w 3 % tych spraw sąd do pewnego stopnia zmodyfikował propozycję biegłych - s. 30 opracowania). Również w świetle badań P. Ostaszewskiego, w przeważającej liczbie przypadków rozstrzygnięcia sądu w pełni pokrywały się z sugestiami r.o.d.k. (s 31 -32 i 35 opracowania).

Opinie sporządzane przez biegłych zostały poddane analizie pod względem formalnym, a także merytorycznym; w ocenie badaczy, opinie te prawie zawsze są zgodne z wzorem zawartym w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 sierpnia 2001 r. w sprawie organizacji i zakresu działania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych (Dz. U. nr 97, poz. 1063), prezentują także wysoki poziom profesjonalizmu, a opinie niestaranne stanowią nikłą część ogółu. Paweł Ostaszewski podkreśla, że opinie r.o.d.k. w analizowanych sprawach spełniały dwie podstawowe funkcje - funkcję informacyjną (prezentując obiektywne ustalenia i fakty oraz funkcję instruktazową (formułując sugestie i postulując określone rozwiązania - s. 16 opracowania). Autor zwraca także uwagę na wielość i różnorodność stosowanych technik badawczych (średnio 5 technik w jednej opinii - s. 29); W. Stojanowską wskazuje co prawda na rzadkie stosowanie przez biegłych standaryzowanych testów psychologicznych, niemniej jednak tłumaczy to w następujący sposób: „zbyt duża liczba spraw rozwodowych, kierowanych do r.o.d.k., przekraczająca możliwości sporządzenia opinii w normalnym trybie, narzuca tempo pracy biegłym, a to z kolei powoduje, że - spiesząc się - nie są oni w stanie przeprowadzić takich testów, które udokumentowałyby lub nawet zmieniły ich przekonanie, opierające się tylko na rozmowach ze stronami i dziećmi. (...) Tenże pośpiech nie pozwala biegłym na odpowiednie prowadzenie rozmów pojednawczych, które dałyby podstawę do oceny, czy istnieją szanse rekonstrukcji związku i uratowania rodziny dla dobra dziecka" (s. 23 opracowania).

W świetle przedstawionych badań istotnym problem okazuje się zatem czas oczekiwania przez sąd na opinię: w przypadku spraw badanych przez W. Stojanowską, najczęściej opinia r.o.d.k. była sporządzona w okresie od 2 do 5 miesięcy od dnia dopuszczenia dowodu (63% spraw), przy czym w 3 % spraw opinię sporządzono przed upływem miesiąca, w takim samym procencie spraw opinię sporządzano ponad rok. Średni okres oczekiwania na opinię wynosił 4,2 miesiąca. Jak podkreśla Autorka, zestawiając czas oczekiwania na opinię

z średnim czasem trwania procesu łatwo zauważyć, że oczekiwanie na opinię r.o.d.k. było w badanych sprawach główną - choć nie jedyną - przyczyną przedłużania się procesu (s. 11 opracowania).

Z kolei w badaniach P. Ostaszewskiego opinia r.o.d.k. była sporządzona najczęściej w okresie od 3 do 5 miesięcy od dnia dopuszczenia dowodu (37 % - różnica w stosunku do poprzednich badań może wynikać z odmiennego określenia ram czasowych dla celów badania). Średni okres oczekiwania na opinię wynosił 110 dni (powyżej 3 miesięcy), w 16,7 % spraw sporządzenie opinii przekroczyło okres 5 miesięcy (s. 15 opracowania).

Wprawdzie kilkumiesięczny termin oczekiwania na opinię biegłego nie jest wyjątkiem w realiach polskich sądów; jednak w przypadku opinii psychologicznej r.o.d.k. mamy do czynienia z sytuacją szczególną, gdyż rozstrzygnięcie sprawy sądowej, w ramach której sporządzana jest opinia, wpływa na dalsze losy życiowe małoletniego dziecka, a -jak była o tym mowa wyżej - kilkumiesięczna zwłoka w podjęciu trafnej decyzji może odnieść nieodwracalne, negatywne skutki dla życia rodziny.

Wydaje się zatem, że główny postulat, jaki można sformułować wobec systemu r.o.d.k. - przy pozytywnej ocenie jakości i rzetelności pracy, wykonywanej przez placówki - dotyczy sprawności i szybkości sporządzania opinii. Nawet zakładając, że opóźnienia w sporządzaniu opinii spowodowane są także przez okoliczności obiektywne (np. niestawienie rodziców na badania), Jednak w większości przypadków nie sposób stwierdzić, co stało za długim okresem od badania do przedstawienia opinii lub za wyznaczeniem bardzo odległego terminu badania" (P. Ostaszewski, s. 15).

W związku z powyższym, na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r., nr 14, poz. 147 ze zmian.), uprzejmie proszę Pana Ministra o poinformowanie, czy podejmowane są działania zmierzające do usprawnienia procesu opiniowania przez r.o.d.k., w szczególności, czy planowane jest zwiększenie ilości placówek wykonujących badania, bądź zwiększenie ich obsady kadrowej (co jest postulatem formułowanym także przez Autorkę powołanych wyżej badań W. Stojanowską). Przedłużające się postępowanie dowodowe w sprawach rodzinnych stanowi bowiem istotne zagrożenie dla realizacji przez organy państwowe zasady dobra dziecka.

Będę wdzięczna za przedstawienie Rzecznikowi Praw Obywatelskich stanowiska Pana Ministra w tej sprawie.

